

ΟΙ ΑΙΤΩΛΟΙ ΣΥΜΜΑΧΟΙ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

Μετὰ τὴν ἐξάντλησιν τῶν τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος διαφιλονεικησασῶν πόλεων τῶν Ἀθηναίων, τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Θηβῶν, ἀνεφάνησαν ἐν τῷ πολιτικῷ τῆς Ἑλλάδος ὀρίζοντι δύο νέαι ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι, ἡ τῶν Ἀχαιῶν καὶ τῶν Αἰτωλῶν, αἵτινες ἐδείκνυσαν ἀμφοτέραι σημεῖα νεανικῆς ζωῆς καὶ διαρκείας, ἐάν μὴ ἐνέπιπτον εἰς τὸν πρὸς ἀλλήλας πόλεμον, τὸν καταστήσαντα ἀμφοτέρας εὐαλώτους μετὰ τινα χρόνον.

Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ κριτικωτάτου ἱστορικοῦ Πολυβίου, τοῦ ἀκμάσαντος κατ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἐποχὴν¹, οἱ Αἰτωλοὶ, εἰ καὶ εἶχον συμμαχήσει μετὰ τῶν Ἀχαιῶν, φθονήσαντες μετὰ ταῦτα τὴν αὐξήσιν αὐτῶν, πρὸς δὲ καὶ ἐκ τῆς ἐμφύτου αὐτῶν πλεονεξίας ἐλαυνόμενοι, μὴ θέλοντες νὰ διάγῳσιν ἐν εἰρήνῃ, ἀπέστησαν τῆς συμμαχίας καὶ ἤρχισαν νὰ λεηλατῶσι τὰς χώρας αὐτῆς.

Αἱ περὶ Αἰτωλῶν κρίσεις τοῦ Πολυβίου εἶνε λίαν αὐστηραί. Οὗτος λέγει περὶ αὐτῶν ὅτι ἐπερίζοντο τὰ τῆς πολυτελοῦς διαίτης των ἀπὸ τῶν ληστειῶν σχεδὸν καὶ ἀπὸ τῶν παντοίων πρὸς τοὺς γείτονας αὐτῶν ἀδικημάτων. Ἴσως ὁ Πολύβιος, Ἀχαιοὺς ὢν αὐτὸς καὶ σφόδρα ζηλωτὴς τῆς Ἀχαικῆς Συμμαχίας, ἴσως, λέγομεν, ἐξ ἀγανακτήσεως διὰ τὴν ἐπιζήμιον τῶν Αἰτωλῶν διαγωγὴν, περιέγραψε τὴν εἰκόνα τοῦ λαοῦ ἐκείνου διὰ ζοφερωτέρων τοῦ θέοντος χρωμάτων. Δυστυχῶς ὅμως καὶ αὐτὰ τὰ πράγματα μαρτυροῦσιν ὅτι οἱ Αἰτωλοὶ δὲν εἶχον σαφεῖς ιδέας περὶ δικαίου καὶ ἀδίκου· γνωστὸν δ' εἶνε ὅτι παρὰ τῷ λαῷ ἐκείνῳ ἴσχυε νόμιμόν τι, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁσάκις δύο λαοὶ σύμμαχοι αὐτῶν διετέλουν ἐν πολέμῳ, ἐδύναντο οἱ Αἰτωλοὶ ἄνευ ἀποφάσεως τῆς Βουλῆς νὰ ἐπιδράμωσιν ἀκηρυκτῇ τὴν χώραν ἀμφοτέρων καὶ νὰ λεηλατήσωσιν αὐτήν· ὅτε δὲ πρεσβεῖα ἐξ ἄλλων πόλεων προέτραιεν αὐτοὺς νὰ καταργήσωσι τοιοῦτον νόμον ἀντιβαίνοντα πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ δικαίου, οὗτοι ἀπῆντων ὅτι προὔτιμων πρότερον Αἰτωλίαν αἰρεῖν ἢ τοῦτον τὸν νόμον. Ἔτερον μαρτύριον τῆς εἰς τὰς ἀρπαγὰς ροπῆς τῶν Αἰτωλῶν ἔχομεν τὴν ὑπ' αὐτῶν γενομένην σύλησιν τοῦ ἀρχαιοτάτου μαν-

¹ Ὁ ἱστορικὸς Πολύβιος ἐγεννήθη ἐν Μεγαλοπόλει τῆς Ἀρκαδίας τῷ 204 π. Χ. ἀπέθανε δὲ τῷ 122 π. Χ.

τείου τῆς Δωδώνης, τὸ ὁποῖον οὐδ' ἀνέλαβέ ποτε ἐκ τῆς καταστροφῆς τοῦ ἐκείνης (218 π. Χ.).

Μεθ' ὅλα ταῦτα ὁ λαὸς ἐκεῖνος κάλλιστα διωργανωμένος ἦτο ἀνδρεῖος καὶ φίλος τῶν μαχῶν. Ἐὐ αἰτωλικὸν κράτος ὑπῆρξεν ἱκανῶς ἰσχυρὸν καὶ περιελάμβανε μεγίστην ἑκτασιν χώρας, διότι ἐν μὲν τῇ κεντρικῇ Ἑλλάδι κατεῖχε τὰς Θερμοπύλας, τὴν Λοκρίδα, τὴν Φωκίδα καὶ τὰς μεσημβρινὰς τῆς Θεσσαλίας χώρας. Ἐχοντες δὲ πολλοὺς συμμάχους ἐν Πελοποννήσῳ, ἐν Θράκῃ καὶ ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἐξήσκουν οἱ Αἰτωλοὶ σπουδαίαν ἐπιρροὴν εἰς τὰ πολιτικὰ τῶν χρόνων ἐκείνων πράγματα¹. Ἡ σπουδὴ μεθ' ἧς οἱ Ρωμαῖοι ἐπεδίωξαν τὴν συμμαχίαν τῶν Αἰτωλῶν, ὅτε ἐπολέμουν τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Φίλιππον, τὸν πατέρα τοῦ Περσέως, μαρτυρεῖ τὴν πολεμικὴν σημασίαν τοῦ λαοῦ ἐκείνου, ἡ δὲ σπουδαία ἀρωγή, ἣν ἐχορήγησαν τότε πρὸς αὐτοὺς κατὰ τὴν ἐν «Κυνὸς Κεφαλαῖς» πολυθρύλητον μάχην, ἀποδεικνύει ὅτι οἱ Ρωμαῖοι εἶχον ὀρθῶς ἐκτιμήσει τὴν συμμαχίαν τῶν Αἰτωλῶν.

Μετὰ τῶν Αἰτωλῶν συνῆψαν τότε συμμαχίαν καὶ οἱ Κεφαλλῆνες, οἵτινες ἔχοντες πολυπληθεῖ μικρὰ πλοῖα, διηυκόλυνον δι' αὐτῶν τοὺς Αἰτωλοὺς εἰς τὰς κατὰ τῶν γειτόνων των διὰ θαλάσσης ἐπιδρομὰς, καὶ εἰς πάσας τὰς ληστρικὰς αὐτῶν πράξεις ἐβοήθουν αὐτοὺς. Ἡ τοιαύτη ὁμῶς μετὰ τῶν Αἰτωλῶν συμμαχία τῶν Κεφαλλήνων ἐγένετο πρόξενος συμφορῶν εἰς αὐτοὺς καὶ ἐπὶ τέλους ἐπέσπευσε τὴν πρόωρον τῆς νήσου ὑποδούλωσιν εἰς τοὺς Ρωμαίους, ὡς θέλομεν ἐκθέσει ἀκολουθῶς.

Οἱ Ἀχαιοὶ ἀπαυδῆσαντες ἐκ τῶν καθημερινῶν κακώσεων καὶ λεηλασιῶν τῶν Αἰτωλῶν, μὴ δυνάμενοι δὲ μόνοι ν' ἀντιταχθῶσι κατ' αὐτῶν, προσέλαβον νέους συμμάχους καὶ προσέτι τὸν Φίλιππον βασιλέα τῆς Μακεδονίας, μετὰ τῶν ὁποίων ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Αἰτωλῶν, ἔχοντες ἀπόφασιν νὰ θέσωσι τέρμα εἰς τὴν αἰτωλικὴν πλεοναξίαν καὶ αὐθάδειαν. Διὰ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἀχαιῶν Ἀράτου ἀναδειχθεὶς ὁ Φίλιππος στρατηγὸς τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων, ἐπλευσε κατὰ πρῶτον εἰς Κεφαλληνίαν, ὅπως καθυποτάξῃ τὴν νήσον καὶ στερήσῃ οὕτω τοὺς Αἰτωλοὺς τῆς ναυτικῆς τῶν Κεφαλλήνων δυνάμεως. Πολιορκήσας τότε τὴν Πάλην, μίαν τῶν τεσσάρων τῆς νήσου πόλεων, καὶ ἀποτυχὼν νὰ κυριεύσῃ αὐτήν, ἀπεσύρθη ἄπρακτος, εἰ καὶ εἶχε κατακρημνίσαι μέγα μέρος τῶν τειχῶν αὐτῆς καὶ ἀπείλεσε πλείστους ἀνδρας, διανοούμενος νὰ φέρῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν καρδίαν τῆς Αἰτωλίας.

Ὁ βασιλεὺς οὗτος τῆς Μακεδονίας, ὁ διευθύνων τὸν πόλεμον τῶν συμμάχων, ἦτο μὲν ἀνδρεῖος καὶ ρέκτης, ἀλλ' ἦτο ἀνακόλουθος καὶ

¹ Duruy, Histoire des Romains.

ἄσφατος εἰς τὰς πολεμικὰς αὐτοῦ ἐπιχειρήσεις. Κατὰ τὴν κρίσιν νεωτέρου ἱστορικοῦ, εἰάν ὁ Φίλιππος προσηλῶτο ἐπιμόνως εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἀπαξ καλῶς ἐπινοηθέντος στρατηγικοῦ σχεδίου, καὶ εἰάν μὴ κατηνάλισκεν ἀσυνέτως τὰς δυνάμεις του, ἤθελεν ἴσως δυνήθῃ νὰ ἐπικρατήσῃ ἐν Ἑλλάδι· ἀλλ' αὐτός διεξῆγε τὸν πόλεμον μάλλον ὥς ἀρχηγὸς συμμορίας ἢ ὥς βασιλεὺς. Ἐτρεχεν ἀπὸ τῆς Μακεδονίας εἰς Κεφαλληνίαν, καὶ ἀπὸ Κεφαλληνίας εἰς τὰ Θέρμα τῆς Αἰτωλίας, ἐκεῖθεν δὲ εἰς Σπάρτην, οὐδένα καταβάλλων τῶν πολεμίων καὶ οὐδεμίαν τῶν πολεμικῶν του ἐπιχειρήσεων φέρων εἰς πέρας¹.

Ὁ μεταξὺ τῶν Αἰτωλῶν ἀφ' ἐνὸς καὶ τῶν Ἀχαιῶν μετὰ τοῦ Φιλίππου ἀφ' ἑτέρου πόλεμος οὗτος, ὁ ἐπικληθεὶς συμμαχικός, διήρκεσεν ἀπὸ τοῦ ἔτους 220 μέχρι τοῦ ἔτους 217 π. Χ. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην πρεσβευταὶ οὐδετέρων ἐλληνικῶν πόλεων προέτρεπον θερμῶς τοὺς Αἰτωλοὺς εἰς τὴν εἰρήνην, φοβούμενοι μὴ τὸ πῦρ τοῦ πολέμου μεταδοθῇ καὶ εἰς τὴν οἰκίαν αὐτῶν χώραν, καὶ ὑπεδείκνυσεν διὰ λογικωτάτων ἐπιχειρημάτων τὸν φερόμενον κίνδυνον ἀπὸ τοῦ ἐκ τῆς Ἰταλίας ἐγειρομένου νέφους. Οἱ πρεσβευταὶ ἐκεῖνοι ἔλαγον πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς μετὰ προφητικῆς διορατικότητος, ὅτι οἱ Ρωμαῖοι, ἀπαλλασσόμενοι τοῦ Ἀννίβα, θέλουν ἀναμφιδόλως στρέφει ἀπασαν τὴν προσοχὴν των πρὸς τοὺς κατὰ τὴν Ἑλλάδα τόπους, προφάσει μὲν εἰς βοήθειαν τῶν Αἰτωλῶν, ἀληθῶς δὲ εἰς ὑποδούλωσιν τῆς ὅλης Ἑλλάδος. Αἱ καταβληθεῖσαι τότε προσπάθειαι πρὸς ἐπίτευξιν τῆς εἰρήνης μεταξὺ τῶν ἐμπολέμων δὲν ἀπέβησαν ὅλως μάταιαι, διότι ἐν τῷ συγκροτηθέντι Συνεδρίῳ εἰς τὰ Κοῖλα τῆς Ναυπακτίας, ὅπου προσῆλθον ἅπαντες οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν συμμάχων, ἀπεφασίσθη ἡ εἰρήνη, ἐπὶ τῇ συμφωνίᾳ τοῦ νὰ τηρήσῃ ἕκαστος τῶν συναλλαττομένων ὅ,τι εἶχεν εἰς τὴν κατοχὴν του κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ὑπογραφῆς τῆς εἰρήνης. Κατὰ τὴν γενικὴν ἐκείνην συνέλευσιν ὁ ἐκ Ναυπάκτου Ἀγσλάας ἠγόρευσεν ὡς ἀληθὲς Ἕλληνα, ὑποδείξας δὲ εἰς τοὺς ἐκεῖ συνηγμένους τὸν ἀπὸ δυσμῶν ἐρχόμενον κίνδυνον, παρέστησε τὴν κατεπείγουσαν ἀνάγκην τοῦ νὰ συνδεθῶσιν ἅπαντες οἱ Ἕλληνες διὰ γενικῆς συμμαχίας, ὅπως δυνήθωσι ν' ἀποκρούσωσι τὸν παρασκευαζόμενον τῆς Ἑλλάδος ὀλεθρον.

Ἡ εἰρήνη ἐγένετο ἐπὶ τέλους ἐν Ναυπάκτῳ, ἀλλ' ὀλίγα ἔτη διήρκεσεν. Οἱ Αἰτωλοὶ, φύσει ὄντες πλεονέκται καὶ ἄδικοι, ὡς ἀναφέρει καὶ πάλιν ὁ Πολύβιος, ἐπεδίωκον αἰετοτε εἰρίδας ὑπὸ δια-

¹ Duruy, Histoire des Romains. Ταῦτα λέγει περὶ Φιλίππου ὁ κ. Δουρουί, ἀλλὰ πῶς ἦτο δυνατόν νὰ ἐπικρατήσῃ τῶν πραγμάτων ἄνθρωπος, ὅστις μετ' ὀλίγον ἀπεδείχθη αἰσχροτάτος καὶ ἀνοσιώτατος τύραννος;

φόρους προφάσεις, ὅθεν ὅτε οἱ Ρωμαῖοι, φοβούμενοι τὴν εἰς Ἰταλίαν διατυμπανιζομένην ἀπόβασιν τοῦ Φιλίππου εἰς βοήθειαν τοῦ πολιορκηθέντος καὶ νικήσαντος αὐτοὺς Ἀννίβα, ἐπρότεινον αὐτοῖς συμμαχίαν, ἐδέχθησαν ἀμέσως, τὰ μάλιστα γαργαλισθέντες ἐκ τῶν ἀφθόνων ὑποσχέσεων τοῦ Μάρκου Οὐαλερίου Λεβίνου, ἐπιτήδες μεταβάντες εἰς Αἰτωλίαν καὶ παραστάντες ἐν τῷ Αἰτωλικῷ συνεδρίῳ (211 π. Χ.).

Ἐν τῇ μεταξύ Αἰτωλῶν καὶ Ρωμαίων γενομένη συνθήκῃ, ἥτις ἔμεινε μυστική, ἐλέγετο μεταξύ ἄλλων ὅτι οἱ Αἰτωλοὶ ὑποχρεοῦνται νὰ κινήσωσιν ἀμέσως πόλεμον κατὰ γῆν κατὰ τοῦ Φιλίππου, οἱ δὲ Ρωμαῖοι θέλουσι βοηθήσει αὐτοὺς κατὰ θάλασσαν δι' εἴκοσι τοῦλάχιστον πεντηκοντόρων πλοίων. Πρὸς τούτοις εἶχε συμφωνηθῇ ὅτι ἅπασα ἡ χώρα, ἡ διήκουσα ἀπὸ τῆς Αἰτωλίας μέχρι Κερκύρας μετὰ τῶν οἰκιῶν, τῶν τειχῶν καὶ τῶν ἀγρῶν θέλουσιν ἀνήκει τοῖς Αἰτωλοῖς, πάντα δὲ τὰ λοιπὰ λάφυρα θέλουσιν ἀνήκει τοῖς Ρωμαίοις. Τέλος οἱ τελευταῖοι οὗτοι ὑπεχρεοῦντο νὰ ἐργασθῶσιν, ὅπως οἱ Αἰτωλοὶ ἀνακτήσωσι τὴν ἀπ' αὐτῶν ἀποσπασθεῖσαν Ἀκαρνανίαν, τοῦθ' ὅπερ ἦν τὸ προσφιλέστατον αὐτῶν ὄνειρον. Μετὰ τὴν συνομολόγησιν καὶ ἐπικύρωσιν τῆς συνθήκης ὑπὸ τῆς ρωμαϊκῆς Συγκλήτου, ὁ στρατηγὸς Λεβίνος, θελήσας καὶ δι' ἔργων νὰ δώσῃ δείγματα τῆς εὐκρινείας τῶν προθέσεων του, ἐπετέθη κατὰ τῆς πόλεως τῶν Ζακυνθίων, ἥτις διετέλει οὖσα ὑπὸ τὸν Φίλιππον, καὶ κυριεύσας ἐξ ἐφόδου αὐτήν, πλὴν τῆς ἀκροπόλεως, παρέδωκε τὴν νῆσον τοῖς Αἰτωλοῖς (211 π. Χ.). Εἶτα κυριεύσας τὰς Οἰνιάδας καὶ τὴν Νῆσον (Αἰτωλικὸν Ἰσως), παρέδωκε καὶ τὰς πόλεις ταύτας εἰς τοὺς ἰδίους¹.

Οἱ Αἰτωλοὶ ἔχοντες ἤδη συμμάχους τοὺς Ρωμαίους, ἐθρασύνθησαν ἔτι μάλλον, ἐνθαρρυνόμενοι δὲ καὶ ἐκ τῆς παρουσίας ἑτέρου συμμάχου αὐτῶν, τοῦ Ἀττάλου, ἐπετίθεντο καθ' ἅπαντων τῶν Ἑλλήνων κατὰ γῆν, ἐνῷ οἱ Ρωμαῖοι καὶ ὁ Ἀττάλος ἐπετίθεντο κατὰ θάλασσαν. Οὕτω τὰ πράγματα τοῦ Φιλίππου ἔβαινον προφανῶς εἰς κακὸν τέλος, διότι οἱ Ρωμαῖοι διαπαιδαγωγοῦντες τοὺς πάντας διὰ τοῦ ἐλληνίζοντος Τίτου Κοίντου, δεξιωτάτου καὶ πολιτικωτάτου ἀνδρός, ἐγένοντο ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐπικρατέστεροι ἐν Ἑλλάδι. Ὁ Ἀρατος εἶχεν ἤδη ἀποθάνει τῷ 213 π. Χ. δηλητηριασθεὶς κατὰ διαταγὴν τοῦ Φιλίππου, ὃν ὁ ἴδιος εἶχεν ἄλλοτε περιθάλψει νέον ὄντα καὶ ἀκολούθως εἶχεν ἀναμίξει, ὡς ἀνωτέρω εἶδμεν², εἰς τὰς μετὰ τῶν Αἰτωλῶν διενέξεις τῆς ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας. Στρατηγὸς τῶν Ἀχαιῶν τότε ἦτο ὁ Ἀρίσταϊνος. Οὗτος ἀκολουθῶν ἀντίθετον πολιτικὴν τῆς τοῦ Φιλοποίμενος, ἐδέχθη προθύμως τὰς περὶ συμμαχίας προτάσεις τῶν Ρωμαίων, καὶ τότε

¹ Τίτος Λίβιος XXVI, § 34.

οἱ Ἀχαιοὶ ἐγκαταλείψαντες καὶ οὗτοι τὸν Φίλιππον, ἠνώθησαν κατ' αὐτοῦ μετὰ τῶν Ρωμαίων (198 π. Χ.). Κατηγορήθη τότε ὁ Ἀρισταῖνος ὡς προδότης, διότι τῇ προτροπῇ αὐτοῦ τὸ Συνέδριον ἐφήρισε τὴν μετὰ τῶν Ρωμαίων συμμαχίαν, ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν του ὁμῶς ἐθεωρήθη ὡς σωτὴρ τοῦ ἔθνους του. Ὁ ἱστορικὸς Πολύβιος δικαιολογεῖ τὴν διαγωγὴν τοῦ Ἀρισταίνου, θεωρῶν αὐτὴν συνετὴν καὶ ὡς ἀποτρέψασαν ἀπὸ τῆς πατρίδος του μεγάλης συμφορᾶς. Τοιαύτην φέρων γνώμην ὁ ἱστορικὸς ἐκεῖνος εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὰ κακά, εἰς ἃ ἐμελλον νὰ περιπέσωσιν οἱ μὴ συμμαχήσαντες μετὰ τῶν Ρωμαίων, πρὸς οὓς καταφανῶς ἀπέκλινεν ἡ πλάστιγξ καὶ προσεμειδία ἡ τύχη. Ἀλλ' ἦτο ἄρα γε βέβαιον ὅτι οἱ Ρωμαῖοι ἐὰν μὴ εἶχον συμμάχους τοσούτους Ἕλληνας ἐμελλον νὰ νικήσωσι τὸν Φίλιππον; Ἦτο ἄρα πάντῃ ἀπίθανον δι' ἑνὸς παγκοίνου καὶ ὑπερτάτου ἀγῶνος νὰ ἀποσοβῇ ἡ ὑποδούλωσις τῆς Ἑλλάδος; διότι περὶ τούτου ἀκριβῶς ἐπρόκειτο.

Οἱ δύο ἀντίπαλοι στρατοὶ συνηντήθησαν ἐν Θεσσαλίᾳ, εἰς τινα θέσιν «Κυνὸς Κεφαλαί», ὀνομαζομένην, οὕτω διότι πολλοὶ μικροὶ λόφοι ἀνακύπτοντες ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, ὁμοιάζουσι πρὸς κεφαλὰς κυνῶν. Οἱ Αἰτωλοὶ κατὰ τὴν συναφθεῖσαν ἐκεῖ μάχην (197 π. Χ.), παρέταξαν ἑξακισχιλίους πεζοὺς καὶ τετρακοσίους ἵππεῖς, πρὸς τὰς εἰκοσιῆς χιλιάδας ἀνδρῶν, οὓς παρέταξαν οἱ Ρωμαῖοι. Ὁ στρατὸς τῶν δύο συμμάχων διωκεῖτο ὑπὸ τοῦ Τίτου Κοϊντοῦ Φλαμινίνου, οἱ δὲ Μακεδόνες ἴσοι περίπου τὸν ἀριθμὸν, εἶχον στρατηγὸν αὐτὸν τὸν Φίλιππον. Μετὰ τινα ἀμφιταλάντευσιν, καθ' ἣν ἡ νίκη ἀπέκλινε πρὸς τὸν Φίλιππον, τὰ πράγματα μετεβλήθησαν τάχιστα καὶ οἱ Μακεδόνες ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Ἐνῶ δὲ οἱ Ρωμαῖοι κατεδίωκον τοὺς φεύγοντας, οἱ Αἰτωλοὶ ἔμενον διαρπάζοντες καὶ σφετεριζόμενοι τὰ ἐκ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου λάφυρα. Οἱ Ρωμαῖοι ἐπανελθόντες ἐκ τῆς καταταδιώξεως οὐδὲν εὖρον, διαρπασάντων τῶν Αἰτωλῶν τὰ πάντα, εἰς τὴν πλεονεξίαν δὲ τούτην τῶν Αἰτωλῶν ἀπεδόθη κατὰ μέγα μέρος ἡ ἐν ἀσφαλείᾳ κατορθωθείσα ὑποχώρησις τοῦ Φιλίππου¹. Ὁ Τίτος τότε θέλων νὰ προλάβῃ πᾶσαν ἐνώσιν τῶν ἀναγεννωμένων ἐλληνικῶν συμμαχιῶν καὶ νὰ διασπάσῃ αὐτάς, ἀνεκήρυξεν ἐλευθέρως ἀπάσας τὰς ἐλληνικὰς πόλεις, καὶ πράγματι ἀπεδίωξε τὰς εἰς τινας ἐγκατεστημένους μακεδονικὰς φορουργίας, ἀφήσας εἰς τοὺς δῆμους τὴν διαχείρισιν τῶν ὑποθέσεων των.

Μετὰ τὴν ἐν Κυνὸς Κεφαλαῖς νίκην ἀνεφάνισαν μεταξὺ τῶν Αἰτωλῶν καὶ Ρωμαίων πλείστα δυσἀρέσκειαι, γινόμεναι μετ' ὀλίγον τὰ σπέρματα τοῦ μεταξὺ τῶν δύο συμμάχων ἐκραγέντος πολέμου. Οἱ Αἰ-

¹ Πλούταρχος, ἐν βίῳ Τίτου.

τωλαί πλὴν τῶν ἀπὸ τῆς νίκης λαφύρων, τὰ ὅποια διήρπασαν οὗτοι παρὰ τὰς συνθήκας, ἐκαυχῶντο προσέτι ὑπὲρ τὸ δέον ὅτι δι' αὐτῶν ἐπετεύχθη ἡ νίκη. Ἰδίᾳ δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Τίτον ἐπισκώπτων ὁ Αἰτωλὸς Ἀρχέδημος ἔλεγεν ὅτι ἐνῶ αὐτὸς ἐπετίθετο κατὰ τῶν μαχομένων ἑχθρῶν ἔχων ἐσπασμένην τὴν μάχαιραν, ὁ Τίτος ἀνατείνων τὰς χεῖρας πρὸς τὸν οὐρανὸν ἔμενε προσευχόμενος. Ταῦτα βλέποντες τὸν φιλότιμον καὶ ἄλλως φθονερὸν Τίτον καὶ ἔτι μᾶλλον παρώξυνεν αὐτὸν ὅτι ποιηταὶ καὶ ἰδιῶται ἐξύμνουν τὸ ἔργον ὡς νίκην δῆθεν τῶν Αἰτωλῶν, διὸ ἔπαυσε τοῦ λοιποῦ νὰ προσκαλῇ αὐτοὺς εἰς τὰ συμβούλια καὶ οὐδὲν ἀνεκοίνου τοῖς Αἰτωλοῖς περὶ τῶν τοῦ πολέμου ἀποφασιζομένων. Οἱ Αἰτωλοὶ καὶ οὗτοι τὴν αὐτὴν ἡσθάνοντο κατὰ τοῦ Τίτου ἀπέχθειαν, διὸ κατηγόρουν πᾶσαν αὐτοῦ πράξιν. Ὅτε δὲ ἐδέχθη τὴν παρὰ τοῦ Φιλίππου ἀποσταλεῖσαν πρεσβείαν πρὸς σύμβασιν, οἱ Αἰτωλοὶ περιτρέχοντες τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς πόλεις, ἐβόων κατὰ τοῦ Τίτου ὡς πωλοῦντος τὴν εἰρήνην εἰς τὸν Φίλιππον. ἐνῶ ἐδύνατο νὰ καταλύσῃ τὴν δύναμιν ἐκείνην, ὑπὸ τῆς ὁποίας ὑπεδουλώθη τὸ πρῶτον ἡ Ἑλλάς. Ἀλλ' ὁ Τίτος εἶχε τὸ πολιτικὸν συμφέρον νὰ κλείσῃ τάχιστα τὴν εἰρήνην, διότι ἔβλεπε παρασκευαζόμενον τὸν βασιλέα Ἀντίοχον εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Ρώμης. Ἄλλως τε ὁ Φίλιππος ἀφῆκεν εἰς τὸν Τίτον νὰ ὀρίσῃ τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης, δι' ἧς κατέστησεν οὗτος τὸν Φίλιππον ἀνίσχυρον μὲν νὰ διαπράξῃ τι κατὰ τῆς Ρώμης, ἰσχυρὸν ὅμως ὅπως ἐξασθενίσῃ καὶ τηρῇ ἐν ἀγωνίᾳ τοὺς γείτονάς αὐτοῦ.

Ὅπως ἐπέλθῃ τελεία ἡ ρῆξις μεταξὺ τῶν πρῶτῶν συμμάχων, ἔδει νὰ δοθῇ ἀφορμή τις, καὶ ἡ ἀφορμὴ ἐδόθη, ὅτε ὁ βασιλεὺς Ἀντίοχος, κατὰ προτροπὴν τοῦ παρ' αὐτῷ ξενιζομένου Καρχηδονίου φυγάδος, ἐκηρύσσας ἀναφανδὸν πολέμιος τῶν Ρωμαίων. Οἱ Αἰτωλοὶ τότε συνεδρίασαντες ἐν τῷ Παναϊτωλίῳ, ἐξέδωκαν, παρόντων τῶν Ρωμαίων, ψήφισμα, δι' οὗ προσεκάλεον τὸν Ἀντίοχον, νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῆς τῶν Ρωμαίων δεσποτείας καὶ νὰ τελειώσῃ τὰς μεταξὺ Ρωμαίων καὶ Αἰτωλῶν διαφοράς. Τοσαύτη δ' ὑπῆρξεν ἡ αὐθάδεια τῶν Αἰτωλῶν ἐκ τῆς προσδοκωμένης τοῦ Ἀντιόχου ἐπικουρίας, ὥστε ὁ στρατηγὸς αὐτῶν Δαμόκριτος πρὸς τὸν ζητήσαντα ἀντίγραφον τοῦ ψηφίσματος Τίτον, παρόντα τότε ἐν τῷ Συνεδρίῳ, εἶπε κομπορρημονῶν ὅτι θέλει τῷ δώσει τὸ ψήφισμα μετ' ὀλίγον εἰς τὴν Ἰταλίαν, στρατοπεδεύων αὐτὸς παρὰ τὸν Τίβεριν¹.

Ὁ βασιλεὺς Ἀντίοχος ἀφίχθεις εἰς Ἑλλάδα μετὰ μικρῶν δυνάμεων, δυσαναλόγων πρὸς τὸ μελετώμενον ἐπιχείρημα τοῦ νὰ ἐλευθε-

¹ Πλούταρχος, αὐτόθι.

ρώση δῆθεν τὰς ἐλληνικάς πόλεις, αἵτινες ὅμως εἶχον κηρυχθῆ ἤδη ἐλεύθεραι ὑπὸ τοῦ Τίτου, ἀντὶ νὰ σπεύσῃ τοῦλάχιστον καὶ νὰ ἐπιδοθῇ ἐνεργῶς εἰς τὰ τοῦ πολέμου ἔργα, αὐτὸς ἔμεινεν ἐν Χαλκίδι τῆς Εὐβοίας τρυφῶν καὶ συνάπτων παρακαίρους γάμους, διὸ οὐδὲν ἄλλο ἐπέτυχεν ἢ νὰ γενῇ αἷτιος αἰματοχυσιῶν καὶ ἀσκόπων καταστροφῶν. Νικηθεὶς καὶ οὗτος ἐν Θερμοπύλαις ὑπὸ τοῦ ὑπάτου Μανίου Ἀχιλίου, ὃν ἡ Σύγκλητος εἶχε πέμψει κατ' αὐτοῦ, μ' ὅλην τὴν εἰς αὐτὸν χορηγηθεῖσαν συνδρομὴν τῶν Αἰτωλῶν, ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ κατησχυμένος εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ κατεδίωξαν αὐτὸν οἱ Ρωμαῖοι καὶ τὸν ἠνάγκασαν μετὰ τινος μάχης νὰ δεχθῇ ἀτιμωτικὴν εἰρήνην, καὶ ἐγκαταλείπων τὴν μικρὰν Ἀσίαν, νὰ δεχθῇ τὸν Ταῦρον ὡς ὄριον τῶν ἐπαρχιῶν αὐτοῦ.

Ἀπαλλαγέντες τοῦ Ἀντιόχου οἱ Ρωμαῖοι ἀνεμιγνύοντο ἔτι μᾶλλον εἰς τὰ ἐλληνικά πράγματα, στενοχωροῦντες τοὺς Ἀχαιοὺς. Ὁ Φιλοποίμην τότε, ὁ ἔσχατος τῶν Ἑλλήνων, ὡς ὀρθῶς ἀπεκαλέσθη, ἐσπούδαζεν ὅσον ἐδύνατο ἵνα παρατρίβῃ τὸ τέλος τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας, ὃ προέβλεπε προσεχὲς καὶ βέβαιον. Ἀκούων ποτὲ τὸν συμπατριώτην τοῦ Ἀρίσταινον, μεγίστην ἔχοντα ἐπιρροὴν καὶ δύναμιν, συμβουλευόντα τοῖς Ἀχαιοῖς νὰ μὴ ἀρνῶνται τὰ αἰτήματα τῶν Ρωμαίων καὶ νὰ μὴ φέρωνται ἀχαρίστως πρὸς αὐτοὺς, ἐπὶ τινὰ χρόνον ἐσιώπα καὶ βαρέως ἔφερον ἐπὶ τέλους δὲ δυσανασχετῶν, εἶπε μετ' ὀργῆς αὖ Ἀρίσταινε, τί βιάζεσαι τόσον νὰ ἴδῃς τὴν πεπρωμένην τῆς Ἑλλάδος τύχην; ὁ Ἀλλὰ τοῦ Ἀρισταίνου τοῦλάχιστον ἡ διαγωγὴ ὑπῆρξεν εἰλικρινής. Οὗτος ἐφρόνει ὅτι ἡ εἰρηνικὴ μετὰ τῶν Ρωμαίων συμβίωσις καὶ ἡ ἐνδοτικὴ πολιτικὴ ἦτο προτιμότερα, ἀφοῦ ἡ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος δὲν ἐπέτρεπεν ἑτέραν. Μετὰ τὸν Ἀρίσταινον ὅμως ἕτεροι ὑπῆρξαν αἰσχροὶ τῆς πατρίδος τῶν Ἐφιάλται.

Οἱ Αἰτωλοὶ μετὰ τὴν ἥτταν τοῦ Ἀντιόχου ἐσκέπτοντο τίνι τρόπῳ νὰ ἀμυνθῶσι κατὰ τῶν Ρωμαίων, οἵτινες ἔστρεφον ἤδη τὰ ὅπλα τῶν κατ' αὐτῶν. Μετὰ τινος ἀτυχεῖς μάχης, καθ' ἣς ἠλώθη ἡ Ἡράκλεια, πόλις κατεχομένη παρὰ τῶν Αἰτωλῶν, καὶ ἐταπεινώθησαν ἀρκούντως οὗτοι, οἱ Ρωμαῖοι προσέφερον εἰς αὐτοὺς τὴν εἰρήνην, ἀλλ' οἱ ὅροι ἦσαν τοσοῦτον ἐπαχθεῖς, ὥστε οἱ Αἰτωλοὶ, καὶ τοὶ δεινῶς δεδασμασμένοι, ἐθεώρησαν ἀπαραδέκτους. Ὁ Ρωμαῖος στρατηγὸς πλὴν χιλίων τάλαντων, ποσοῦ ὑπερβολικοῦ διὰ τοὺς Αἰτωλοὺς, ἀπῆται προσέτι καὶ τὴν παράδοσιν τριῶν ἐπιφανῶν Αἰτωλῶν. Τεσσαράκοντα ἕτεροι Αἰτω-

ἰ ὦ ἄνθρωπε, τί σπεύδεις τὴν πεπρωμένην τῆς Ἑλλάδος ἐπιδεῖν; Πλ. Φιλοποίμην.

λοι συλληφθέντες αἰχμάλωτοι κατὰ τὰς γενομένας ἐχθροπραξίας, εἶχον ἤδη προαποσταλῆ εἰς Ρώμην, ὅπου ἔμενον φυλακισμένοι. Μετ' αὐτῶν ὑπῆρχε καὶ ὁ προαναφερθεὶς Δαμόκριτος, αἰχμάλωτισθεὶς κατὰ τὴν ἀλωσιν τὴν Ἡρακλείας. Οὗτος ἀπεδράσας τῆς φυλακῆς του καὶ διωκόμενος ὑπὸ τῶν φυλάκων, ἐσφάγη διὰ τῆς ἰδίας σπάθης παρὰ τὰς ὀχθὰς τοῦ Τιθέρεως, ἀκριβῶς ἐκεῖ ἐνθα ἠπείλησε νὰ παραδώσῃ τὸ ψήφισμα τοῦ αἰτωλικοῦ Συνεδρίου πρὸς τὸν Τίτον Κόιντον.

Οἱ Ρωμαῖοι ἔμενον ἀνένδοτοι εἰς τὰς ἀπαιτήσεις των, διότι οἱ Αἰτωλοὶ, ἀντὶ νὰ προσαρμόσωσι τὴν γλῶσσάν των πρὸς τὴν παρούσαν αὐτῶν κατάστασιν, ὑπενεθύμιζον ἀκαίρως καὶ ὀχληρῶς τὰς πρὸς τοὺς Ρωμαίους πολλὰς καὶ μεγάλας ὑπηρεσίας των. Ὅθεν ἡ εἰρήνη δὲν ἐγένετο τότε, ἡ δὲ Ρωμαϊκὴ Σύγκλητος ἀπέστειλε τὸν στρατηγὸν Μάρκον Φούλβιον μετὰ στρατιωτικῶν δυνάμεων εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπως τελειώσῃ τὸν κατὰ τῶν Αἰτωλῶν πόλεμον. Οὗτος διεκπεραιωθείς εἰς τὴν Ἠπειρον, ἀπεφάσισε, κατὰ προτροπὴν τῶν Ἠπειρωτῶν, νὰ πολιορκήσῃ τὴν Ἀμβρακίαν, πόλιν πολυτελῶς κεκοσμημένην ὑπὸ τοῦ βασιλέως Πύρρου καὶ συμπολιτευομένην τοῖς Αἰτωλοῖς. Ἡ πόλις αὕτη, μὴ δυνηθέντων τῶν Αἰτωλῶν νὰ βοηθήσωσιν αὐτήν, μετὰ ἰσχυρὰν ἀντίστασιν παρεδόθη τέλος εἰς τοὺς Ρωμαίους (189 π. Χ.). Μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς Ἀμβρακίας, οἱ Αἰτωλοὶ ἔτυχον τῆς τοσοῦτω ἐπιθυμητῆς εἰρήνης ὑπὸ μετριωτέρους μὲν ἔρους, ἀλλὰ καὶ ταύτους ἱκανῶς ἐξευτελιστικούς διὰ τὴν αἰτωλικὴν ἀγερῶχίαν καὶ λίαν περιστέλλοντας τὴν ἔμφυτον πλεονεξίαν των. Οἱ κυριώτεροι ὅροι τῆς συμφωνηθείσης καὶ ὑπὸ τῆς ρωμαϊκῆς Συγκλήτου κυρωθείσης εἰρήνης ἦσαν οἱ ἑξῆς: ἕκ μέρους τοῦ τῶν Αἰτωλῶν δήμου θέλει τηρεῖται ἄδολος σεβασμὸς πρὸς τε τὸ κράτος καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ ρωμαϊκοῦ δήμου. Οἱ Αἰτωλοὶ δὲν θέλουσιν ἐπιτρέπει τοῦ λοιποῦ τὴν διὰ τῆς χώρας αὐτῶν διάβασιν στρατοῦ πορευομένου κατὰ τῶν Ρωμαίων ἢ κατὰ τῶν συμμάχων καὶ φίλων αὐτῶν, οὔτε θέλουσι χρηγεῖ τι εἰς τοιοῦτον στρατόν. Θέλουσιν ἔχει τοὺς αὐτοὺς φίλους καὶ τοὺς αὐτοὺς τῶν Ρωμαίων ἐχθρούς, ἐὰν δὲ οἱ Ρωμαῖοι πολεμῶσι πρὸς τινὰς, θέλει πολεμεῖ αὐτοὺς καὶ ὁ τῶν Αἰτωλῶν δῆμος. Οἱ Αἰτωλοὶ θέλουν δώσει παραχρῆμα εἰς ἄργυρον ὅμοιον τοῦ ἄττικοῦ τάλαντα εὐβοϊκὰ διακόσια πρὸς τὸν ἐν Ἑλλάδι στρατηγὸν Ρωμαῖον, ἐὰν δὲ προκρίνωσι νὰ πληρώσωσι τὸ τρίτον εἰς χρυσόν, ὀφείλουν νὰ δώσωσι μίαν μνᾶν χρυσοῦ ἀντὶ δέκα μνῶν ἀργύρου. Προσέτι κατὰ τὸ διάστημα τῶν πρώτων ἑξ ἐτῶν, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἀνταλλαγῶσιν οἱ ὅροι, ἐσυμφωνήθη νὰ δίδωσι κατ' ἔτος πεντήκοντα τάλαντα πληρωνόμενα ἐν Ρώμῃ. Οἱ Αἰτωλοὶ ὀφείλον νὰ παραδώσωσιν

εἰς τὸν στρατηγὸν τῶν Ρωμαίων τεσσαράκοντα Αἰτωλοὺς ὡς ὁμήρους ἐπὶ ἕξ κατ' ἐκλογὴν τῶν Ρωμαίων, οὔτε νεωτέρους τῶν δώδεκα ἐτῶν οὔτε πρεσβυτέρους τῶν τεσσαράκοντα. Ἐξηρέθησαν δὲ τῆς ὁμηρίας ὁ στρατηγὸς τῶν Αἰτωλῶν, ὁ ἑπαρχος, ὁ δημόσιος γραμματεὺς καὶ οἱ ἐν Ρώμῃ διὰ τελέσαντες τὸ πρὶν ὡς τοιοῦτοι¹. Οἱ δοθησόμενοι ὁμηροὶ θέλουσι διαμένει πάντοτε ἐν Ρώμῃ, ὡς ἂν τις ἀποθνήσκῃ τις αὐτῶν, οἱ Αἰτωλοὶ ὀφείλουσι νὰ πέμπωσιν ἕτερον ἀντ' αὐτοῦ².

Διὰ τῆς συνθήκης ταύτης οἱ Αἰτωλοὶ ἀνεγνώριζον τὴν κυριαρχίαν τοῦ ρωμαϊκοῦ δήμου καὶ ὑπεχρεοῦντο νὰ πολεμῶσι κατὰ παντὸς πολέμου τῶν Ρωμαίων, ἐνῷ οὗτοι οὐδεμίαν ὑποχρέωσιν ἐλάμβανον νὰ πολεμήσωσιν ὑπὲρ τῶν Αἰτωλῶν, ὡς ἂν τις ἐχθρὸς τις ἐπιχειρῇ κατὰ τῶν Αἰτωλῶν πόλεμον. Διὰ τοῦ ὅρου τούτου ἐτίθεντο οἱ Αἰτωλοὶ ἐν εἰρώτων μοίρᾳ, καὶ ἡμείβοντο ἐπαξίως διὰ τὴν μετὰ τῶν Ρωμαίων συμμαχίαν των. Ἐνῷ δὲ προηγουμένως οἱ Ρωμαῖοι ὑπεδείκνυσαν τοῖς Αἰτωλοῖς ὡς δέλεαρ τὴν εἰς τὸ Αἰτωλικὸν κράτος προσάρτησιν τῆς Ἀκαρνανίας, διὰ τῆς συνθήκης ἀπεδίδοτο ἡ πόλις καὶ ἡ χώρα Οἰνιάδων εἰς τοὺς Ἀκαρνανας. Προσέτι ἡ Κεφαλληνία, καθὼς σύμμαχος τῶν Αἰτωλῶν, ἔδει φυσικῶς νὰ συμπεριληφθῇ ἐν τῇ γενομένῃ εἰρήνῃ, ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι ἀπήτησαν νὰ ἐξαίρεθῇ. Τούτο ὑπῆρξε τὸ κέρδος, ὃ ἐπορίσαντο οἱ Αἰτωλοὶ ἐκ τῆς συμμαχίας τῶν Ρωμαίων, καὶ οἱ ὅποιοι πρῶτοι προὐκάλεσαν αὐτοὺς ν' ἀναμιχθῶσιν εἰς τὰς μεταξὺ τῶν ἐλληνικῶν πόλεων ἔριδας καὶ νὰ καταστῶσι μετ' ὀλίγον αἰρετοκρίται καὶ τελευταῖον οἱ κατακτηταὶ τῆς ὅλης Ἑλλάδος.

Ἐμενεν ἤδη νὰ λυθῇ ἡ ἀπορία, ἐὰν ὑπῆρχε τοιαύτη, τίνος ἕνεκα ἡ νῆσος τῆς Κεφαλληνίας δὲν συμπεριελήφθη εἰς τὴν γενομένην εἰρήνην. Οἱ Ρωμαῖοι εἶχον ἀποφασίσει νὰ τιμωρήσωσι τὴν νῆσον καὶ καταστήσωσιν αὐτὴν ἐπαρχίαν τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, διότι, ἐν ᾧ χρόνῳ ἐπολέμουν ἐν Ἀσίᾳ κατὰ τοῦ βασιλέως Ἀντιόχου, οἱ Κεφαλλῆνες ὑπὸ τὸν Σπαρτιάτην Ἰβρίστην ἐναδρεῦοντες ἐν τῷ στενῷ τῆς Κεφαλληνίας, παρηνώχλουν καὶ ἐλήστευον τὰ ἀπὸ τῆς Ἰταλίας σιταγωγὰ πλοῖα τὰ κομίζοντα τροφὰς καὶ ἄλλα χρειώδη εἰς τὸν ἐν Ἀσίᾳ στρατόν. Ἄλλως τε δὲ ἡ νῆσος ἐκείνη, κειμένη εἰς τὸ στόμιον τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου, ἦτο χρήσιμος τοῖς Ρωμαίοις διὰ τὰς ἐν τῷ μέλλοντι πολεμικὰς ἐν Ἑλλάδι ἐπιχειρήσεις. Τῷ ὄντι ὁ Μάρκος Φούλβιος μετὰ τὸ κλείσιμον τῆς

¹ Ὁ κ. Δουρουτὶ ἀναφέρων τὴν συνθήκην ταύτην, ἐσφαλμένως λέγει ὅτι μεταξὺ τῶν ὁμήρων συμπεριλαμβάνοντο καὶ οἱ στρατηγοὶ τῶν Αἰτωλῶν καὶ ὁ ἑπαρχος καὶ ὁ δημόσιος γραμματεὺς, ἐνῷ οὗτοι ἐξήρεθησαν.

² Ἰδε Πολύβιον, Β.βλ. KB' καὶ Τίτου Λίβιον Libr. XXXVII.

εἰρήνης ἐπλευσεν ἀμέσως εἰς Κεφαλληνίαν, φέρων μεθ' ἑαυτοῦ ἀπάσας τὰς πολεμικὰς μηχανάς, αἵτινες τῷ εἶχον χρησιμεύσει κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀμβρακίας. Τοιαύτην φοβεράν συνοδίαν ἔχων ὁ Φούλβιος προσεκάλεσεν ἀμέσως ἀφίχθεις τοὺς κατοίκους τῶν τεσσάρων αὐτῆς πόλεων ν' ἀποφανθῶσιν, εἴαν παραδίδωνται ἀμαχητὶ εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἢ εἴαν θέλωσι νὰ δοκιμάσωσι τὴν τύχην τῶν ὅπλων. Καταπτοηθέντες οἱ Κεφαλλῆνες ἐκ τῆς ἀπειλητικῆς τοῦ στρατηγοῦ Φουλβίου προσκλήσεως, γινώσκοντας δὲ καὶ τὴν κατατρόπωσιν τῶν συμμάχων των Αἰτωλῶν, καὶ προσέτι τὴν ἥτταν τοῦ τε Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀντιόχου, τὴν δὲ Ἑλλάδα ἀπασαν φρονοῦσαν τὰ τῶν Ῥωμαίων, ἐνόμισαν συνετὸν νὰ δεχθῶσι τὸν εἰρηνικῶς προσφερόμενον αὐτοῖς ζυγόν, ἢ νὰ ἀναλάβωσι πόλεμον, τοῦ ὁποίου τὸ ἀποτέλεσμα θὰ ἦτο καταστρεπτικὴ ὅσον καὶ βεβαία ἦττα. Οὕτως ἀπασαι αἱ πόλεις τῆς νήσου ἀνήγγειλαν τὴν ὑποταγὴν των, εἰς βεβαίωσιν τῆς ὁποίας παρέδωκαν ἐκάστη εἰκοσι τῶν ἰδίων πολιτῶν ὡς ὁμήρους. Αἰφνης ὁμως, ἀγνοεῖται τί παθόντες οἱ κάτοικοι τῆς Σάμης, εἰ καὶ εἶχον παραδώσει τοὺς ὁμήρους των, μεταμεληθέντες ἐκλείσαν τὰς πύλας των καὶ ἀπεφάσισαν ν' ἀντιστῶσι διὰ τῶν ὅπλων εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Μάτην οἱ ἀποσταλέντες ὁμηροὶ ὑπὸ τοῦ Φουλβίου ἵνα κινήσωσιν εἰς εἶκτον τοὺς συγγενεῖς καὶ λοιποὺς συμπολίτας των, καθικέτευσον αὐτοὺς νὰ ἐνδώσωσιν εἰς τὴν ἀνάγκην καὶ νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν παράτολμον καὶ ἀπονενοημένην ἀπόφασίν των. Οἱ Σαμαῖοι ἔμενον στερεοὶ καὶ ἀκλόνητοι εἰς τὰς ἐκείας τῶν ὁμήρων, τὸ κῆτιον δὲ ἦτο ὁ φόβος μὴ ἀναγκασθῶσιν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων νὰ μετοικισθῶσιν ἄλλαχθῇ. Τότε ὁ Φούλβιος, μὴ λαμβάνων εἰρηνικὴν ἀπάντησιν, ἔστησε τάχιστα τὰς μηχανάς του καὶ ἤρχισε πολιορκῶν τὴν πόλιν.

Τὰ καθέκαστα τῆς τετραμήνου ταύτης πολιορκίας, καθ' ἣν οἱ Σαμαῖοι ἀντέταξαν ὑπεράνθρωπον ἀνδρίαν, διηγεῖται λεπτομερῶς ὁ Τίτος Λίβιος ἀκολουθῶν καὶ κατὰ ταῦτο τὸν Πολύβιον, οὗ ἀπωλέσθη τὸ μέρος τοῦτο τῆς ἱστορίας του¹. Οἱ Σαμαῖοι ἀπέκρουον ἐρρωμένως τὰς ἐπαναλαμβανομένας ἐφόδους τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἠμύνοντο καρτερικῶς, ἕως οὗ ἐξαντληθέντες ὑπὸ τοῦ καμᾶτου καὶ δεκατιζόμενοι ὑπὸ τῶν πελοποννησίων σφενδονητῶν, οὓς εἶχε προσλάβει ἐπικούρους ὁ Φούλβιος, μόλις παρεδόθησαν, ὅτε εἶδον τὸν πολιορκητικὸν στρατὸν καταλαβόντα νύκτα

¹ Διεσώθη μόνον παρὰ Σουΐδα ἐν λέξει «πραξικόπησις» ἀπόσπασμά τι αὐτοῦ τοῦ Πολυβίου, δι' οὗ λέγει ὅτι «ὁ Φούλβιος πραξικοπήσας κατέλαβε νυκτὸς τὸ μέρος τῆς ἀκροπόλεως καὶ τοὺς Ῥωμαίους εἰσήγαγε».

τινὰ αἰφνιδίως τὴν ἀκρόπολιν. Ἡ πόλις τότε διηρπάγη, οἱ δὲ κάττοι καὶ ἡνδραποδίσθησαν ἅπαντες¹.

Ὁ Σικελιώτης Διόδωρος ἐξαίρων τὸ ρωμαϊκὸν πολίτευμα λέγει ὅτι παρὰ Ρωμαίοις βλέπομεν τοὺς ἐπιφανεστάτους αὐτῶν ἀνθαμιλλωμένους ὑπὲρ δόξης καὶ κατ'ορθοῦντας τὰ μέγιστα τῶν πολεμικῶν ἔργων. Παρ' ἄλλοις ὅμως λαοῖς οἱ ἐπιφανεῖς ἄνδρες ζηλοτυποῦσιν ἀλλήλους, ἐνῶ οἱ Ρωμαῖοι ἀποδίδουσι τὸν προσήκοντα ἔπαινον εἰς τοὺς ἀξίους ἐπαίνου. Μία τῶν δεδομένων ἀμοιβῶν εἰς τοὺς ἐπανερχομένους εἰς τὴν πρωτεύουσαν μετὰ τὴν νίκην κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἦτο καὶ ὁ ὑπὸ τῆς Συγκλήτου χορηγούμενος θρίαμβος, τιμὴ πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ὁποίας ἐκεντᾶτο καὶ ἐξήπτετο ἡ φιλοτιμία τῶν υἱῶν ἐκείνων τῆς μεγαλουργοῦ Ρώμης. Τὴν τιμὴν ταύτην ἐζήτησε παρὰ τῆς Συγκλήτου καὶ ὁ Μάρκος Φούλβιος ἐπανελθὼν εἰς Ρώμην. Ἐκθέσας τότε καὶ οὗτος ἐνώπιον τῆς ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀπέλλωνος συνεδριάζουσης Συγκλήτου τὸν ὑπ' αὐτοῦ αἰσίως περατωθέντα πόλεμον ἐν τε τῇ Αἰτωλίᾳ καὶ Κεφαλληνίᾳ, ἤτησεν ἐν πρώτοις νὰ διαταχθῶσι δημόσιαι εὐχαριστίαι πρὸς τοὺς ἀθανάτους θεοὺς διὰ τὴν αἰσίαν ἐκβασιν τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους, καὶ προσέτι ν' ἀποδοθῶσιν εἰς αὐτὸν αἱ τοῦ θριαμβοῦ τιμαί. Ἡ περὶ θριαμβοῦ αἴτησις τοῦ Φουλβίου διεφιλονεικήθη ὑπὸ τινος τῶν δημάρχων, προτείναντος τὴν ἀναβολὴν τοῦ ζητήματος μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ ἀπόντος Ὑπάτου Μάρκου Αἰμιλίου, προσωπικοῦ ἐχθροῦ τοῦ Φουλβίου. Ἀλλ' οὗτος ἀποκρούων τὴν πρότασιν, ἔλεγεν ὅτι ἦτο ἀνυπόφορον ν' ἀναβληθῶσιν αἱ πρὸς τοὺς θεοὺς ὀφειλόμεναι εὐχαριστίαι καὶ νὰ βραδύνη ὁ ὀφειλόμενος αὐτῷ θρίαμβος ἐνεκα τῆς ἀπουσίας τοῦ Ὑπάτου. «Δὲν εἶνε πάντ' ἀπασιν ὀρθόν, ἀνεκράνγασε, στρατηγὸς μεγάλα διαπράξας ἔργα καὶ μετ' αὐτοῦ στρατὸς τροπαιοῦχος νὰ μένωσι μετὰ τῶν λαφύρων καὶ τῶν

¹ Ὁ ἱστορικὸς Δουρουτὶ περιπίπτει καὶ ἐνταῦθα εἰς ἕτερον λάθος, συγχέων ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Ρωμαίων (τόμος 6', σελ. 48) τὰ πράγματα, διότι τὰ περὶ Ζακύνθου ἱστορούμενα ἀναφέρει αὐτὰ εἰς τὰ περὶ Κεφαλληνίας. Ὁ Πλούταρχος καὶ ὁ Τίτος Λίβιος λέγουσιν ὅτι ἡ νῆσος Ζάκυνθος εἶχε περιέλθει εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἀχαιῶν, ἣν εἶχον ἀγοράσει οὗτοι παρὰ τοῦ ἐξ Ἀκράγαντος Ἰεροκλέους. Μετὰ τὴν ἐν Θερμοπύλαις μάχην ὁ Τίτος ἡξίου νὰ δοθῇ αὕτη εἰς τοὺς Ρωμαίους, ὑποστηρίζων δὴθεν ὅτι συνέφερεν εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς νὰ περιορισθῶσιν ἐντὸς μόνῃς τῆς Πελοποννήσου, ὅτε θὰ ἦτο εὐχερέστερον εἰς αὐτοὺς νὰ ὑπερασπίζωσι τὴν χώραν τῶν καθὼς ἡ χελώνη, ἣτις συμμαζευομένη ἐντὸς τοῦ ὀστράκου τῆς καθίσταται ἄτρωτος καθ' οἷας δὴποτε ἐπιθέσεως. Τὸ συνέδριον τῶν Ἀχαιῶν πεισθὲν εἰς τὸ ἀσταῖον ἐπιχείρημα τοῦ Τίτου, ἢ μᾶλλον ὑπεῖκον εἰς αὐτόν, ἐψήφισε τὴν παράδοσιν τῆς νήσου εἰς τοὺς Ρωμαίους (191 π. Χ.) ἴδε Τίτον Λίβιον Βιβλ. XXXVI, § 32 καὶ Πλούτ. ἐν βίῳ Τίτου.

αἰχμαλώτων ἔξω τῶν πυλῶν, ἕως οὗ εὐχαιρηθῇ ὁ Ὑπατος νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ρώμην, ἐνῶ εἶνε γνωστὸν ὅτι θὰ βραδύνη ἐπίτηδες τὴν ἀφίξιν του. Ἡ Σύγκλητος πεισθεῖσα εἰς τοὺς ἐπιτηδείους λόγους τοῦ Φουλβίου, ἐπέ-
τραψεν αὐτῷ τὸν θρίαμβον, μεθ' ὃ εὐχαριστήσας εὖτος τοὺς Συγκλητικούς, προσέθηκεν ὅτι καθ' ἣν ἡμέραν περιῆλθεν εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ ἡ Ἀμ-
βρακία, ὑπεσχέθη νὰ τελέσῃ δημοσίους ἀγῶνας εἰς τιμὴν τοῦ ὑπερτά-
του Διός, καὶ ὅτι πρὸς τοῦτο ἔλαβεν ἀπὸ τῶν πόλεων ἑκατὸν λίτρας
χρυσίου, τὰς ὁποίας ἤτει νὰ χωρισθῶσιν ὑπὸ τοῦ εἰς κόσμον τοῦ θριαμ-
βοῦ ὠρισμένου χρυσίου, τοῦ μέλλοντος νὰ κατατεθῇ εἰς τὸ δημόσιον
ταμεῖον. Ἡ Σύγκλητος ἠρώτησε τότε τοὺς ἱερεῖς, ἐὰν ἔπρεπε νὰ δαπα-
νηθῇ ὁλόκληρον τὸ ποσὸν τῶν ἑκατὸν λιτρῶν εἰς τέλεσιν τῶν προτει-
νομένων ἀγῶνων. Ἀλλ' ἀποφανθέντων τῶν ἱερέων ὅτι ὁ προσδιορισμὸς
τῆς δαπάνης δὲν ὑπήγετο εἰς τὴν δικαιοδοσίαν των, ἡ Σύγκλητος ἀνέ-
θεσεν εἰς αὐτὸν τὸν Φούλβιον νὰ ὀρίσῃ αὐτὴν, ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ μὴ ὑπερβῇ
αὕτη τὸ ποσὸν τῶν ὀγδοήκοντα χιλιάδων ἀσσαρίων¹. Οἱ ἀγῶνες διαρ-
κέσαντες ἐπὶ δέκα ἡμέρας, ἐτελέσθησαν μετὰ πλείστης πολυτελείας, χά-
ριν δὲ τοῦ Φουλβίου ἦλθον ἐξ Ἑλλάδος διάφοροι ἡθοποιοὶ καὶ πρῶτην
ἡδὴ φορὰν εἶδον τότε οἱ Ρωμαῖοι ἀθλητικῶν παραστάσεων θεάματα.

Ὁ ἐπὶ τῶν Αἰτωλῶν καὶ τῶν Κεφαλλήνων θρίαμβος τοῦ Μάρκου
Φουλβίου εἶνε εἰσὸς ὁ ἐπίλογος τῆς μεταξὺ τῶν Ρωμαίων καὶ Αἰτω-
λῶν συμμαχίας, διὸ ὀφείλομεν ν' ἀναφέρωμεν τὰ περὶ αὐτοῦ κατὰ τὴν
ὑπὸ τοῦ Τίτου Λιβίου γενομένην λεπτομερῆ περιγραφὴν.

Πρὸ τοῦ θριαμβικοῦ ἄρματος ἐφέροντο χρυσῇ στέφανοι ἑκατὸν καὶ
δῶδεκα λιτρῶν χίλια καὶ ὀγδοήκοντα τρεῖς λίτραι ἀργύρου διακό-
σιαι καὶ τεσσαράκοντα τρεῖς λίτραι χρυσοῦ. Ἐκατὸν δέκα καὶ οὐκὶ
χιλιάδες τετράδραχμα ἀττικά· δῶδεκα χιλιάδες καὶ τετρακόσιοι εἰκο-
σιδύο Φιλίππειοι. Εἶτα ἐφέροντο διακόσιοι καὶ ὀγδοήκοντα πέντε ἀνδρι-
άντες χάλκινοι καὶ ἕτεροι διακόσιοι τριάκοντα ἐκ μαρμάρου. Προσέτι διά-
φορα ὅπλα, οἷον καταπέλται, κριοί, καὶ ἄλλαι πολιορκητικαὶ μηχαναὶ
καὶ πλεῖστα ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν διάφορα λάφυρα. Τελευταῖοι δὲ κατὰ τὴν
τάξιν εἶποντο αἰχμαλῶται εἴκοσιν ἐπτὰ ἀρχηγοὶ τῶν ἡττηθέντων Αἰ-
τωλῶν καὶ Κεφαλλήνων, ἐν οἷς ἦσαν καὶ τινες ἐκ τῶν τοῦ Ἀντιόχου.

¹ Δύο ἡμισυ ἀσσάρια ἥξιζον ἐν μικρὸν σηστέριον, τὸ δὲ σηστέριον ἦτο τὸ
τέταρτον τοῦ δηνάρου, ἐπομένως ἐν δηνάριον ἦτο ἴσον πρὸς τέσσαρα σηστέρτια,
ἢ δέκα ἀσσάρια. Ἐπὶ δημοκρατίας μέχρι τοῦ Αὐγούστου ἡ ἀξία ἐνός σησπερτίου
ἦτο ἴση πρὸς εἴκοσιν ἑκατοστά τοῦ γαλλικοῦ φράγκου. Πλὴν τοῦ μικροῦ σησπερ-
τίου, ἦτο καὶ τὸ μέγα σηστέριον, μονὰς ὀνομαστικὴ, ἴσον πρὸς χίλια μικρὰ ση-
στέρτια.

Τὴν προτεραίαν τῆς εἰς Ρώμην εἰσόδου τοῦ διένειμεν ὁ Φούλβιος ἐν τῷ Φλαμινίῳ θεάτρῳ στρατιωτικὰς δωρεὰς εἰς τοὺς δημάρχους, ἐπάρχους, ἱππεῖς καὶ ἐκατοντάρχους· ἀπὸ δὲ τῶν λαφύρων ἔδωκεν εἰς ἕκαστον στρατιώτην ἀνὰ πέντε καὶ εἴκοσι δηνάρια, τὸ διπλάσιον τούτων εἰς ἕκαστον ἐκατόνταρχον, καὶ τὸ τριπλάσιον εἰς ἕκαστον ἱππέα.

Οὕτω περιγράφει ὁ Τίτος Λίβιος¹ τὸν τελεσθέντα θρίαμβον τοῦ Φουλβίου μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς Ἀμβρακίας καὶ τὴν ἄλωσιν τῆς Σάμης, ἀπορεῖ δὲ τις ὅτι ἀπὸ δύο μόνων πόλεων τοσαῦτα καλλιτεχνήματα καὶ τοσαῦτος χρυσὸς καὶ ἄργυρος ἐκόσμησαν τὸν θρίαμβον τοῦ νικητοῦ. Δέον ὅμως νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι τὰ καλλιτεχνήματα, ἅπαντα ἴσως, ἤρπαγῃσαν ἀπὸ μόνης τῆς Ἀμβρακίας, διότι ἡ πόλις τῶν Σαμίων δὲν ἦτο πιθανὸν ὅτι ἐπλούτει ἐκ πολλῶν τριούτων ἔργων. Ὁ Πολύβιος ρητῶς λέγει, ὅτι ὁ Μάρκος περλαβὼν τὴν Ἀμβρακίαν τοὺς μὲν Αἰτωλοὺς ἀφῆκεν ὑπεσπόνδους, τὰ δὲ ἀγάλματα καὶ τὰς γραφὰς ἀπῆγαγεν ἐκ τῆς πόλεως, ὄντα καὶ πλείω, διὰ τὸ γεγονέναι βασιλείον Πύρρου τὴν Ἀμβρακίαν². Ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Τίτου Λίβιου μανθάνομεν ὅτι πρεσβεία Ἀμβρακιωτῶν ἀφίχθεῖσα ὕστερον εἰς Ρώμην, κατεμήνυσεν ἐνώπιον τῆς Συγκλήτου τὸν Μ. Φούλβιον ὅτι πλὴν τῶν ἄλλων ἀδικημάτων, ὅσα κατ' αὐτῶν διέπραξε, ἀφῆρεσε καὶ αὐτοὺς τοὺς θεοὺς ἀπὸ τῶν ναῶν, ὥστε δὲν τοῖς ἀπέμενον αἰσθητὰ καὶ εἰδωλα, ὅπως προσφέρωσιν εἰς αὐτὰ τὴν λατρείαν των.

Γ. Μαυρογιάννης.

ΤΟ ΙΕΡΟΝ ΚΟΙΝΟΒΙΟΝ ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ

(Ἐξ ἀνεκδότου περιηγήσεως εἰς τὸν Ἀθῶνα).

Μετὰ εἰκοσαήμερον περιοδείαν ἀνὰ τὰς ἱεράς τοῦ Ἁγίου Ὄρους Μονὰς, ἀρχὰς Αὐγούστου, ἀπεφάσισα νὰ ἐπισκεφθῶ καὶ τὰς Σκήτας, καὶ ἰδίως τὴν περίφημον Ἀγίαν Ἀνναν, ἧς αἱ καλύβαι, ὅτε κατέπλεον, μοὶ ἐφάνησαν ἀπὸ τοῦ πελάγους ὡς κοπάδιον ἀγρίων ζώων, ἀναρριχωμένων εἰς τοὺς βράχους ἐκεῖ τοὺς ἀποτόμους, πρὸς τὴν νοτιοδυτικὴν κλιτὸν τοῦ Ἀθῶνος.

¹ Βιβλίον XXXIX § V.

² Πολύβιος Βιβλ. KB' § 13. Μεταξὺ τῶν ἀπὸ τῆς Ἀμβρακίας ἀρπαγέντων καλλιτεχνημάτων ἦσαν καὶ τὰ ἀγάλματα τῶν Μουσῶν, τὰ ὅποια ὁ Φούλβιος ἔστησεν ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ ἀνεγερθέντι ναῷ, ἀφιερώσας αὐτὰ τῷ Μουσηγέτῃ Ἡρακλεῖ. Duruy, Histoire des Romains.